

Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym

W rozdziale VIII obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego ustawodawca podaje normy dotyczące pozycji prawnej i funkcjonowania specjalnych podmiotów działalności duszpasterskiej na terenie parafii, jakimi są: rektorzy kościołów, w których prowadzone jest duszpasterstwo w odniesieniu do ogółu wiernych lub tylko określonych grup wiernych (kan. 556–563) oraz kapelani, którzy spełniają posługę duszpasterską tylko wobec określonych wspólnot lub szczególnych grup wiernych (kan. 564–572)¹.

Należy zauważyć, że jedną z nowości obecnego Kodeksu prawa kanonicznego jest kompleksowe, choć związane potraktowanie funkcji kapelana². Nie dlatego jest to pewne *novum* kodeksowe, że kodeks 1917 roku czy inne dokumenty Stolicy Apostolskiej wydane przed soborem watykańskim II i po nim milczały w tej kwestii. W poprzednim kodeksie na przykład mówiło się o kapelanach dla wojska³, dla zakonników i członków świeckich instytutów zakonnych⁴, dla wspólnot braterskich (bractw)⁵ i dla stowarzyszeń⁶. Także po promulgacji kodeksu z 1917 roku

1 Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 556–563*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 2. *Ks. II (1). Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 467. Odnośnie do różnicy między rektorem kościoła a kapelanem zob. E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale*, w: *La parrocchia. Atti del 23° Incontro di studio del gruppo italiano docenti di diritto canonico (Borca di Cadore, 28 giugno-2 luglio 2004)*, a cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 2005 (Quaderni della Mendola, 13). W pracy korzystam ze strony internetowej: <http://baura.pusc.it> (12.11.20017), s. 15.

2 Por. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani secondo il can. 566 e la normativa speciale*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 20 (2007) no 3, s. 240.

3 Zob. *Codex Iuris Canonici. Pii x Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae xv auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis Romae 1951, kan. 451 § 3 [dalej: CICB].

4 Zob. kan. 479 § 2 CICB.

5 Zob. kan. 479 § 2 CICB.

6 Kan. 479 § 2 i 698 CICB. Por. S. Álvarez, *Capellán*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, vol. 6, Pamplona 2012, s. 827; J. Sanchis, *Il diritto fondamentale dei fedeli ai sacramenti e la realizzazione di peculiari attività pastorali*, „Monitor

władza kościelna podejmowała kwestię urzędu kapelanów. Tytułem przykładu można wspomnieć Instrukcję **Świętej Kongregacji Konsystorialnej** *Sollemne semper* z 1951 roku o kapelanach wojskowych⁷ czy Instrukcję **Świętej Kongregacji Biskupów** z 1969 roku *Nemo est*, która w szerokim zakresie dotyczy kapelanów dla migrantów. Nie ulega jednak wątpliwości, że dopóki nie został ogłoszony odnowiony kodeks, nie było jednolitej wizji natury i funkcji kapelanów, również z normatywnego punktu widzenia⁸.

Obecne kanony 564–572 Kodeksu prawa kanonicznego⁹ uzupełniają ten brak, nawet jeśli nie całkiem zadowalająco i niekiedy także niewystarczająco z punktu widzenia relacji z innymi częściami kodeksu. Carlo Redaelli konstatuje, że można to wytłumaczyć faktem, iż prawodawstwo dotyczące kapelanów powstało dopiero pod koniec prac nad reformą, która doprowadziła do ogłoszenia KPK z 1983 roku i nie było przedmiotem konsultacji biskupów i naukowców, jak to miało miejsce w przypadku pozostałych części kodeksu¹⁰.

Chociaż normy o kapelanach zostały uwzględnione praktycznie w ostatniej chwili przed promulgacją KPK, to jednak zasługują one na uważne rozważenie, co będzie przedmiotem niniejszego artykułu. Wspomniane przepisy regulują bowiem istnienie i działanie ważnego urzędu ukształtowanego jako jedna z typowych

---

Ecclesiasticus” 115 (1990), s. 200. Nawiązując do dyscypliny kodeksu z 1917 roku odnoszącej się do kapelanów Camillo da Forchia pisał: „Kodeks dąży do zapewnienia jak największego dobra i duchowych korzyści poszczególnych wspólnot, które potrzebują specjalnej troski, pilniejszej i odmiennej od tej, jaką spełnia proboszcz”, co jest uzasadnione „dobrem dusz, co w tym przypadku wymagałoby bardziej jednolitej i regularnej celebracji służby Bożej, mszy św., większej gwarancji w administrowaniu sakramentami świętymi oraz bardziej bezpośredniego i stałego kierownictwa duchowego, którego proboszcz nie zawsze może udzielać” (*La cura d’anime come istituto giuridico*, Roma 1956, s. 122). Por. J. Sanchis, *Il diritto fondamentale dei fedeli ai sacramenti...*, dz. cyt., s. 201.

7 Sacra Congregatio Consistorialis, *Instructio Sollemne semper*, 23.04.1951, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 43 (1951), s. 562–566.

8 Sacra Congregatio pro Episcopis, *Instructio Nemo est*, 22.08.1969, AAS 61 (1969), s. 614–643. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale: i cappellani*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 2 (1989), s. 143; H. Paarhammer, *Volk Gottes: Innere Ordnung der Teilkirchen*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 3, Hrsg. K. Lüdicke, Essen 1988–2001, kan. 564/1.

9 *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej: KPK].

10 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 143. O kapelanach wspomina się po raz pierwszy jedynie w *Sprawozdaniu* przygotowanym na Sesji Plenarnej Komisji ds. Reformy Kodeksu w październiku 1981 roku, gdzie przedstawiono następującą, krótką uwagę: „Ex officio: Hoc in capite quaedam addenda videntur normae de cappellanis. Hic praeterea transfertur can. 608” („Communications” 14 (1982), s. 230). Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 143–144; D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., s. 241.

posług duszpasterskich w kościołach partykularnych¹¹. Trzeba dodać, że w sumie w nielicznych postanowieniach kan. 564–572 powszechne prawo kościelne określa jedynie bardzo ogólne ramy dotyczące funkcji kapelana; w niektórych szczególnych przypadkach powstaje ustawodawstwo pozakodeksowe o charakterze ramowym, jako ustawy specjalne o charakterze powszechnym (np. odnośnie do emigrantów, Cyganów, podróżnych, turystów). Niejednokrotnie uszczegółowienie norm o kapelanach należy do kompetencji określonego ustawodawcy, przede wszystkim biskupa diecezjalnego. Kwestię posługi kapelanów mogą określać ewentualne przepisy konkordatowe¹².

1. Pojęcie i ustanowienie kapelana

Nowe uregulowanie posługi kapelana w KPK z 1983 roku ma swoje główne źródło w rozwoju wyspecjalizowanej posługi duszpasterskiej podczas pontyfikatu Piusa XII¹³: w latach 1950–1958, na mocy różnych przepisów tworzonych *ad hoc*, powstały struktury umożliwiające prowadzenie duszpasterstwa różnych grup lub kategorii osób, oparte na urzędzie kapelanów: kapelanów wojskowych¹⁴, kapelanów – nazywanych również „misjonarzami”: emigrantów, marynarzy pływających i w portach oraz kapelanów apostołstwa ludzi morza¹⁵. Sobór Watykański II poparł tę wyspecjalizowaną posługę duszpasterską i wezwał biskupów do „szczególnej troski

---

11 Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827. Umieszczenie w kodeksie kanonów o kapelanach (por. kan. 564–572) jest już samo w sobie znaczące, ponieważ normy te znajdują się na końcu części zarezerwowanej dla wewnętrznej organizacji Kościołów partykularnych. Zaraz bowiem po zajęciu się duszpasterską troską, jaką Kościół wyraża wobec wiernych poprzez rozbudowaną i rozgałęzioną obecność parafii, terytorialną lub personalną, i po ukazaniu wikariatów zewnętrznych jako instrumentów służących lepszej koordynacji duszpasterstwa, kodeks wprowadza część odnoszącą się do kapelanów i kapelanii (także rektorów kościołów), podkreślając w ten sposób ich specyficzną orientację i instrumentalną rolę w duszpasterstwie wiernych. Por. M. Calvi, *La cappellania: una forma rinnovata di assistenza spirituale*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 20 (2007) no 3, s. 228; J. Sanchis, *La estructuración jurídica de la pastoral especializada (precedentes, fundamento e instituciones)*, „Excerpta e Dissertationibus in Iure Canonico” 6 (1988), s. 157.

12 Por. H. Paarhammer, *Volk Gottes: Innere Ordnung der Teilkirchen*, dz. cyt., kan. 564/2; E. Tejero, *Comentario al can. 564*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002³, s. 1364.

13 Krótka historia instytucji kapelanów ukazana jest np. w: E. Wilemska, *Kapelan*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. B. Migut, t. 8, Lublin 2000, k. 650–651.

14 Zob. *Sacra Congregatio Consistorialis, Instructio Sollemne...*, dz. cyt., s. 562–566.

15 Zob. Pius PP. XII, *Costituzione apostolica Exsul Familia*, 1.08.1952, AAS 44 (1952), s. 649–704.

o wiernych, którzy z powodu sytuacji życiowej nie mogą w sposób zadowalający korzystać z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów albo zupełnie są jej pozbawieni, jak np. liczni emigranci, wygnańcy i uciekinierzy, podróżujący statkami czy samolotami, koczownicy oraz inni, będący w podobnej sytuacji”¹⁶.

Trzeba dodać, że postęga kapelana w KPK z 1983 roku zakłada odejście od systemu beneficjalnego, i w związku z tym oddzielenie kapelanów od instytucji zwanych przedtem kapelaniami (fundacje pobożne, tworzone zazwyczaj w celach wykonywania kultu religijnego)¹⁷. Termin „kapelania” oznacza obecnie kapelana razem z wiernymi powierzonymi jego trosce duszpasterskiej.

Gdy idzie o sam termin, należy przypomnieć, że określenie „kapelan” (*cappellanus*) pochodzi od wyrazu łacińskiego *cappella*, oznaczającego kaplicę, oratorium, a więc mały kościół w odróżnieniu od parafialnego; pierwotnie wyraz ten oznaczał płaszczyk św. Marcina bądź sanktuarium, gdzie tę relikwię przechowywano¹⁸.

¹⁶ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastore Episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus, 28.10.1965, nr 18, AAS 58 (1966), s. 673–701; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 236–258. Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827; E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1363; E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁷ Por. P. Majer, *El motu proprio „Stella Maris” de Juan Pablo II: La estructuración jurídica de una pastoral especializada*, „*Ius canonicum*” 37 (1997) nr 74, s. 659. Kapelanię można określić jako historyczną instytucję kanoniczną, na której tworzenie nie zezwala aktualne prawo kanoniczne, i która dzisiaj nie występuje jako podmiot kanoniczny. Nie chodzi tu oczywiście o kapelanię w sensie duszpasterstwa prowadzonego przez kapelana (w tym sensie kapelania nadal ma ważne znaczenie w systemie kanonicznym), ale o figurę kanoniczną, o bardzo zróżnicowanych formach, opartą na wieczystym przeznaczeniu przez fundatora masy dóbr, aby z jej zysków i przychodów ponieść pewne ciężary pobożne, które zazwyczaj polegały na odprawianiu mszy świętej przy określonym ołtarzu lub w kaplicy (*capella*), stąd nazwa kapelania. Por. J. Vázquez Garcíá Peñuela, *Capellania*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, dz. cyt., s. 830. Na temat kapelanii zob. M. Calvi, *La cappellania...*, dz. cyt., s. 227–239. Tworzenie kapelani, które nie są częścią diecezji, nie jest obowiązkowe, jak w przypadku parafii. Ich ustanowienie będzie zatem zależało od rozrządnego osądu kompetentnej władzy, która będzie musiała ocenić potrzeby wiernych i rzeczywiste możliwości. Por. E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁸ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 289. Termin *cappellanus* jest terminem technicznym na oznaczenie duszpasterza wspólnot wymienionych przykładowo w kan. 567–569 i innych dokumentach kościelnych i nie może być mylony z terminem „kapelan” powszechnie używanym w świecie niemieckojęzycznym wobec kapłana wspomagającego proboszcza (w języku niemieckim *Kaplan*), czyli wikariusza (*vicarius paroecialis*, kan. 545). Por. H. Paarhammer, *Volk Gottes: Innere Ordnung der Teilkirchen*, dz. cyt., kan. 564/1.

Zgodnie z treścią kan. 564 „kapelanem jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego”.

W przytoczonym kanonie ustawodawca podaje kanoniczne pojęcie kapelana, które obejmuje różne elementy. Po pierwsze kapelanem zawsze jest kapłan, nie może więc być nim diakon ani wierny świecki. Prawodawca kategorycznie postanawia, że kapelanem zawsze jest tylko kapłan¹⁹. Inaczej niż w przypadku parafii²⁰, nie ma możliwości, aby grupa wiernych, potrzebujących szczególnej troski duszpasterskiej, została powierzona wiernym niebędącym kapłanami (lub nawet wspólnocie).

Kapelan musi być kapłanem, gdyż jego działalność duszpasterska charakteryzuje się przede wszystkim aktywnością liturgiczno-sakramentalną. Wyraźnie mówi się o tym w KPK w przypadku kapelana domu laickiego instytutu zakonnego, do którego „należy odprawianie lub kierowanie funkcjami liturgicznymi”²¹ oraz pośrednio ukazując czynności, które na mocy urzędu należą z konieczności do kapelana: w rzeczywistości są to uprawnienia liturgiczno-sakramentalne (sprawowanie sakramentu pokuty, namaszczenie chorych, bierzmowanie w niebezpieczeństwie śmierci, udzielanie Wiatyku i głoszenie słowa Bożego)²². Kanon 564, mówiąc o powierzeniu kapelanowi stałej troski pasterskiej o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych sugeruje, że zadanie kapelana jest urzędem kościelnym w rozumieniu kan. 145 § 1. Z tego powodu kan. 564 wymaga, aby to kapłan otrzymał urząd kapelana, zgodnie z kan. 150²³.

---

¹⁹ W KPK termin *sacerdos* oznacza prezbitera i biskupa. Trzeba dodać, że niekiedy powierza się obowiązki duszpasterskie wobec pewnych grup osób lub wspólnot biskupom emerytom czy tytularnym. Por. H. Paarhammer, *Volk Gottes: Innere Ordnung der Teilkirchen*, dz. cyt., kan. 564/1. „Nie jest zatem godziwe, aby wierni nie wyświęceni przyjmowali takie tytuły, jak na przykład «duszpasterz», «kapelan», «koordynator» czy «moderator» ani te inne, mogące zatrzeć różnice między ich rolą, a rolą pasterza, którym jest wyłącznie biskup i kapłan” (*Congregatio pro Clericis et aliae, Instructio De quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem Ecclesiae de mysterio*, 15.08.1997, art. 1 § 3, AAS 89 (1997), s. 852–877; tekst polski: *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, „L’Osservatore Romano” wydanie polskie 19 (1998) nr 12, s. 30–40. Z pewnością nie jest godziwe nazywać „kapelanem” wiernego niewyświęconego. Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827.

²⁰ Zob. kan. 517 § 2.

²¹ Kan. 567 § 2. Zob. także przepis kan. 1179 dotyczący pogrzebu zakonników.

²² Zob. kan. 566 § 1; C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 144.

²³ Kan. 150: „Temu, kto nie otrzymał jeszcze święceń kapłańskich, nie można ważnie nadać urzędu związanego z pełnym duszpasterstwem, do wypełniania którego potrzebne jest wykonywanie władzy

Jak słusznie zauważa Gordon Read, w potocznym użyciu słowo „kapelan” jest stosowane w szerokim znaczeniu, w odniesieniu do wszystkich, którzy są zaangażowani w działalność duszpasterską, np. w szkołach, szpitalach, więzieniach. Wielu z nich to osoby zakonne i wierni świeccy. Żeby nie było żadnego zamieszania – przypomina wspomniany kanonista – kanony tej części kodeksu (kan. 564–572) odnoszą się wyłącznie do kanonicznego urzędu kapelana, urzędu, który może być nadany tylko kapłanowi. Obowiązki i rola innych „kapelanów” powinny być jasno określone w prawodawstwie partykularnym²⁴.

Carlo Redaelli jest zdania, i chyba należy przyznać mu rację, że mimo milczenia kodeksu w tej kwestii, jest możliwe, aby biskup diecezjalny, analogicznie do tego, co postanawia kan. 517 § 2 dla parafii, oczywiście w przypadku braku kapłanów, powierzył opiekę duszpasterską (w sensie szerokim, a nie ściśle liturgiczno-sakramentalnym) wobec tych kategorii osób, do których nie można dotrzeć ze zwyczajną duszpasterską posługą (kan. 568 wymienia egzemplarycznie emigrantów, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróż morską) wiernemu nie-kapłanowi: diakonowi, zakonnikowi, świeckiemu. Autor ten podaje jako przykład grupę koczowników, którym duszpastersko, na zlecenie miejscowego ordynariusza, posługują niektóre zakonnice: dzielą z nimi swoje życie, przemieszczają się z nimi oraz zajmują się katechezą, celebracją modlitwy, animują działalność charytatywną itp. Oczywiście, osoba (lub osoby) odpowiedzialna za duszpasterstwo pewnej grupy wiernych nie byłaby formalnie „kapelanem”, konieczne byłoby tu zadbanie o liturgiczno-sakramentalny wymiar życia chrześcijańskiego takiej grupy, przynajmniej w minimalnym stopniu, poprzez posługę kapłana²⁵.

Na koniec należy podkreślić, że nawet w obecności kapłana jako kapelana duszpasterstwo określonej grupy wiernych, jeśli ma być prawdziwie eklezjalne, nie może nie angażować zakonników, zakonnice i świeckich – mężczyzn i kobiet. Kodeks całkowicie pomija ten aspekt, ale jest on obecny w przepisach szczególnych,

---

święceń”. Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1363.

²⁴ Por. G. Read, *Commentary to can. 564-572*, w: *The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*, ed. F. Morrissey, London 1999, s. 310.

²⁵ Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 145.

na przykład w normach o ordynariacie wojskowym²⁶ lub duszpasterskiej opiece nad migrantami²⁷.

Funkcja kapelana stanowi prawdziwie urząd kościelny²⁸. Stąd w odniesieniu do urzędu kapelana obowiązują ogólne przepisy dotyczące prowizji i utraty urzędu kościelnego²⁹, z wyjątkiem pewnych doprecyzowań (kwestii szczegółowych) zawartych w kan. 564–572. W odniesieniu do powierzenia urzędu kan. 565 stanowi, że kapelan jest mianowany lub, w razie potrzeby, ustanowiony (przy prezentacji), lub zatwierdzony (przy wyborach) przez ordynariusza miejsca (biskup diecezjalny, ale również wikariusz generalny i wikariusz biskupi)³⁰, „jeśli w pra-

---

26 Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica Spirituali militum curae*, 21.04.1986, rozdz. VIII–IX, AAS 78 (1986), s. 481–485.

27 *Sacra Congregatio pro Episcopis, Instructio Nemo est...*, dz. cyt., rozdz. VI–VII. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 145.

28 Prawodawca w kan. 564 precyzuje, że kapelanem jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych. Stąd kapelan cieszy się pewną stabilnością w sprawowaniu powierzzonego mu urzędu. Nie wydaje słuszne nazywanie kapelanem kapłana, który nie wykonuje zadania duszpasterskiego, lecz jest raczej ograniczony do bycia asystentem duchowym, jak to ma miejsce w prywatnych stowarzyszeniach wiernych zgodnie z kan. 324 § 2. Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827–828.

29 Zob. kan. 145–196. Należy dodać, że kandydat na określony urząd kościelny winien mieć właściwe kwalifikacje do jego owocnego wypełniania, wymagane do tego prawem powszechnym, partykularnym lub fundacyjnym. Zob. kan. 149 § 1. Stąd kandydat na urząd kapelana ma posiadać określone dla swojego stanowiska przymioty, np. kapelani/misjonarze emigrantów powinni odznaczać się cnotami, kulturą i znajomością języka oraz zaletami moralnymi i duchowymi. Zob. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Istruzione Erga migrantes caritas Christi* (La carità di Cristo verso i migranti), 3.05.2004, art. 4, Città del Vaticano 2004; AAS 96 (2004), s. 762–822; tekst polski: Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi*, Lublin 2008. Natomiast „kapelan Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza winien się odznaczać nienagannym życiem, gorliwością, roztropnością i znajomością środowiska. Jest też wskazane, aby dobrze znał języki i cieszył się dobrym zdrowiem” (Giovanni Paolo II, *Lettera apostolica motu proprio Stella maris* sull’apostolato Marettimo, 31.01.1997, nr IV, 2, AAS 89 (1997), s. 209–216). Baura przypomina, że kapelan realizuje duszpasterstwo specjalistyczne, które wymaga od niego szczególnych uzdolnień, takich jak znajomość jednego lub kilku języków obcych, znajomość mentalności, zwyczajów i specyfiki określonych środowisk zawodowych, umiejętność łatwego poruszania się itd. Zob. E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale...*, dz. cyt., s. 16.

30 Artykuł 17 ust. 3 *Konkordatu* oraz art. 31 ust. 2 *Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, mówiąc o kapelanach państwowych zakładów leczniczych, zamkniętych zakładów pomocy społecznej, zakładów penitencjarnych, wychowawczych oraz resocjalizacyjnych, stanowią, że mają być oni „skierowani przez biskupa diecezjalnego”, a zatem nawet przez organ hierarchicznie wyższy niż ordynariusz miejsca. Por. P. Majer, *Pełnienie przez proboszcza posługi kapelana...*, dz. cyt., s. 8–9.

wie czego innego nie zastrzeżono albo komuś nie przysługują, zgodnie z prawem, jakieś specjalne uprawnienia”³¹. Kompetencje ordynariusza miejsca w zakresie mianowania kapelanów wydają się iść w innym kierunku, bez żadnego wyraźnego powodu, w odniesieniu do postanowień kodeksu, który generalnie zastrzega możliwość powierzania urzędów biskupowi diecezjalnemu³², wykluczając w ten sposób, z wyjątkiem „specjalnego mandatu”, innych ordynariuszy, np. wikariusza generalnego czy biskupiego³³. Należy zauważyć, że wyraźnie zarezerwowana jest dla biskupa diecezjalnego nominacja proboszcza³⁴, administratora parafii³⁵, wikariusza parafialnego³⁶, wikariusza zewnętrznego, czyli dziekana³⁷.

Pierwszy wyjątek od wyłącznej kompetencji ordynariusza miejsca do ustanowienia kapelana („jeśli w prawie czego innego nie zastrzeżono”) jest przedstawiony w kan. 567 § 1 o kapelanie domu świeckiego instytutu zakonnego: „gdy idzie o kapelana domu laickiego instytutu zakonnego, to ordynariusz miejsca nie powinien go mianować bez konsultacji z przełożonym, który ma prawo zaproponować jakiegokolwiek kapłana, po wysłuchaniu zdania wspólnoty”³⁸. Również specjalne reguły dotyczące mianowania kapelana publicznego stowarzyszenia wiernych zawiera kan. 317 KPK³⁹. Innym przykładem są postanowienia, które mogą być zawarte w konwencjach między Kościołem a państwami w sprawie powoływania poszczególnych kategorii kapelanów (dla wojska, policji, szpitali publicznych itp.)⁴⁰.

³¹ Kan. 565. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 145–146. „Jeżeli komuś przysługuje prawo prezentacji lub wyboru kapelana, wówczas ordynariuszowi miejscowemu Kodeks zastrzega kompetencje do dokonania ostatniego aktu prowizji kanonicznej, czyli ustanowienia lub zatwierdzenia wyboru (por. kan. 147)”. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 565*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, dz. cyt., s. 474. Tak więc kapelan może być powołany w jeden z trzech sposobów: a) może on zostać swobodnie nominowany przez miejscowego ordynariusza, jeżeli nie istnieją szczególne przepisy prawa i jeżeli nie istnieje prawo do prezentacji lub wyboru; b) może być przedstawiony przez inny organ, np. dyrektora szkoły, jeżeli jest to określone w ustawie, i powołany przez miejscowego ordynariusza; c) może być wybrany przez grupę, np. bractwo, a wybór został zatwierdzony przez miejscowego biskupa. Por. G. Read, *Commentary to can. 564-572...*, dz. cyt., s. 311.

³² Zob. kan. 157; S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 828.

³³ Zob. kan. 134.

³⁴ Zob. kan. 523.

³⁵ Zob. kan. 539.

³⁶ Zob. kan. 547.

³⁷ Zob. kan. 553 § 2.

³⁸ Zob. kan. 317 § 1.

³⁹ Por. E. Tejero, *Comentario al can. 565...*, dz. cyt., s. 1368–1369.

⁴⁰ Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 146. Różne od nominacji kapelana, której zawsze dokonuje władza kościelna, jest natomiast nawiązanie stosunku pracy

Drugi wyjątek od wyłącznej kompetencji ordynariusza miejsca do ustanowienia kapelana („albo komuś nie przysługują, zgodnie z prawem, jakieś specjalne uprawnienia”) wydaje się odnosić do przywilejów, prawowitych zwyczajów albo dyspozycji przepisów statutowych lub fundacyjnych, które określają udział poszczególnych wiernych lub grup wiernych w wyznaczeniu kapelana. Może tak być na przykład w przypadku bractwa, które ma prawo wyboru własnego kapelana w ramach triady (trójki kandydatów) zaproponowanej przez ordynariusza diecezjalnego⁴¹. Redaelli twierdzi, że „w każdym razie wydaje się, że nierealna jest hipoteza sytuacji, w której przy powołaniu kapelana nie ma interwencji miejscowego ordynariusza, przynajmniej, jak stwierdza kan. 565, aby «ustanowić prezentowanego lub zatwierdzić wybranego»”⁴².

Trzeba jednak pamiętać, że zgodnie z kan. 570, jeżeli z siedzibą jakiejś wspólnoty lub zespołu jest złączony kościół nieparafialny, kapelanem powinien być rektor tego kościoła (przypadek zwyczajny), chyba że czego innego domaga się troska o wspólnotę lub kościół (przypadek nadzwyczajny). Dyspozycja tego kanonu, która wyznacza kryterium postępowania w przypadku zbieżności funkcji kapelana i rektora u tego samego kapłana i w tym samym kościele, jest bardzo spójna z zasadą niemnożenia ministrów do pełnienia funkcji, które w rzeczywistości pozbawione są dostatecznej racji ich różnicowania⁴³. Można wówczas uniknąć nieporozumień i ewentualnych sporów, jeśli ta sama osoba będzie sprawowała urząd rektora kościoła i kapelana wobec wspólnoty lub grupy. Nie zawsze jednak będzie to wskazane lub wykonalne, np. jeśli grupa przyporządkowana do kościoła nie jest z nim w rzeczywistości związana, lecz tylko korzysta z jego pomieszczeń na życzenie ordynariusza miejsca na podstawie kan. 560, lub jeśli rektor nie posiada kwalifikacji wymaganych do prowadzenia duszpasterstwa w tej grupie czy zespole oraz jeśli kapelan musi działać w wielu różnych ośrodkach itp. W kan. 570 chodzi tu o kościół wymieniony w kan. 556, który nie jest ani parafialny, ani kapitulny, ani

---

w placówce czysto świeckiej, np. w szpitalu, jeśli zachodzi taka potrzeba. Stroną zatrudniającą kapelana jest wówczas konkretna instytucja, ale tym, który mianuje na urząd, pozostaje ordynariusz miejsca. Por. P. Majer, *Pełnienie przez proboszcza posługi kapelana*, „Monitor Prawny Proboszcza” (2013) nr 22, s. 9.

41 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 146. Oprócz mianowania w sposób swobodny przez ordynariusza miejsca, w mianowaniu kapelanów muszą być szanowane prawa przedstawienia, wyboru albo postulowania tych organów, wspólnot lub rad, które prawo określiło i które koniecznie muszą poprzedzić instytucję, ustanowienie i zatwierdzenie, którego winien dokonać ordynariusz miejsca. Por. E. Tejero, *Comentario al can. 565...*, dz. cyt., s. 1365.

42 C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 146.

43 Por. E. Tejero, *Comentario al can. 570...*, dz. cyt., s. 1384.

złączony z domem wspólnoty zakonnej lub stowarzyszenia życia wspólnego, które sprawują w nim święte czynności⁴⁴. Kapelan, który jest rektorem, jest oczywiście również związany normami dotyczącymi rektorów zawartymi w kan. 556–563, jak również normami mówiącymi o kapelanach⁴⁵.

Kolejny element jurydycznej definicji kapelana wiąże się z przedmiotem jego troski – jest nim „wspólnota” albo „specjalny zespół wiernych”, jak określa kan. 564. Termin „wspólnota” odnosi się do sytuacji, w której wierni nie żyją po prostu jedni obok drugich, ale łączą się między sobą określonymi więzami, tworząc pewną stabilną całość. Więzy te mogą mieć charakter wyraźnie duchowy, jak np. w przypadku instytutu zakonnego, stowarzyszenia lub bractwa, bądź charakter bardziej socjologiczny, jak w przypadku emigrantów posługujących się tym samym językiem. Wyrażenie „specjalny zespół wiernych” wydaje się natomiast wskazywać na sytuację, która charakteryzuje się mniejszą jednolitością i stabilnością, ale w równym stopniu wymaga duszpasterskiej opieki kapelana. Tytułem przykładu można podać różne sytuacje związane z mobilnością ludzką i turystyką, tak jak w przypadku pasażerów statków wycieczkowych lub pasażerów odlatujących z lotniska. Jest oczywiste, że w tych i podobnych okolicznościach wielu wiernych styka się z duszpasterstwem kapelana tylko okazjonalnie i na krótki czas⁴⁶.

Santiago Álvarez zauważa, że KPK, mówiąc o jakiejś wspólnotie lub specjalnym zespole wiernych powierzonych kapelanowi, używa sformułowań bardzo ogólnych, obejmujących szeroki zakres możliwych sytuacji. W rzeczywistości kryteria definiowania wspólnoty lub grupy mogą być obiektywne, subiektywne, wewnątrzkościelne (charyzmat wspólnoty religijnej, dobrowolne członkostwo w stowarzyszeniu wiernych) lub pozakościelne (zawód wojskowy, sytuacja choroby, nauka lub praca w placówce oświatowej, status nomada lub migranta, preferencje językowe). W każdym razie częściej będzie występować sytuacja, w której kryteria wyznaczania granic tego rodzaju struktury będą miały charakter osobowy, chociaż mogą mieć także charakter terytorialny⁴⁷.

Bez względu na to, czy jest to rzeczywiście wspólnota, czy mniej lub bardziej tymczasowa grupa wiernych, posługa kapelana jawi się jako pożyteczna, a nawet konieczna, faktem jest bowiem to, że występuje tu sytuacja, w której wierni „ze

---

44 Por. G. Read, *Commentary to can. 564-572...*, dz. cyt., s. 312.

45 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 152.

46 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 147.

47 Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827.

względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów”. Jest to wyrażenie używane przez kan. 568, który wzywa do powoływania kapelanów dla takich grup wiernych, a także daje przykładową listę wspomnianych wspólnot czy zespołów⁴⁸. Podobne zwroty dotyczące wiernych niemogących korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów znajdują się również w innych częściach kodeksu. Na przykład kan. 383 § 1 wzywa biskupa diecezjalnego do okazywania apostołskiej troski także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania – cel ten można osiągnąć m.in. poprzez mianowanie kapelanów dla tych kategorii osób. Podobna myśl jest powtórzona, ale tym razem również w stosunku do proboszczów w kan. 771 § 1 w odniesieniu do głoszenia słowa Bożego: „duszpasterze, zwłaszcza biskupi i proboszczowie, powinni troszczyć się, aby było głoszone słowo Boże również tym, którzy ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać z ogólnej i zwyczajnej opieki pasterskiej albo są jej całkowicie pozbawieni”. Można więc podsumować, że ustanowienie kapelana jest szczególnie pożytecznym sposobem, jeśli nie jedynym, otoczenia troską duszpasterską tych wspólnot wiernych, które nie mogą być erygowane jako parafie, nawet personalne⁴⁹, gdyż są to wspólnoty czy grupy swoiste, jedyne w swoim rodzaju (*sui generis*) lub znajdują się w szczególnych okolicznościach (w tym sensie ustanowienie kapelana jest jedną z możliwości, jakie ma biskup, aplikując kan. 516 § 2: „tam, gdzie jakieś wspólnoty wiernych nie mogą być erygowane jako parafie lub parafie tymczasowe, biskup diecezjalny powinien w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę”)⁵⁰.

Trzeba dodać, że powierzenie opieki duszpasterskiej kapelanowi musi odnosić się do konkretnej wspólnoty lub określonego specjalnego zespołu wiernych. Pojęcie *committere* z kan. 564 oznacza prawnie możliwy do udowodnienia akt ze strony ordynariusza miejsca, który nakłada na jego adresata szczególne obowiązki, dlatego w akcie tym (w formie pisemnej) winna być precyzyjnie określona grupa wiernych i dokładnie ustalone zadania⁵¹.

Biorąc pod uwagę różnorodność wspólnot lub szczególnych grup wiernych, które korzystają z posługi kapelana, można wyróżnić różne typy kapelanów. Posługa kapelana charakteryzuje się dużą wszechstronnością i może być wykorzystywana

48 Por. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827.

49 Zob. kan. 518.

50 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 148; G. Read, *Commentary to can. 564–572...*, dz. cyt., s. 310.

51 Por. H. Paarhammer, *Volk Gottes: Innere Ordnung der Teilkirchen*, dz. cyt., kan. 564/2.

do zaspokajania potrzeb duszpasterskich różnych wspólnot lub grup wiernych. Nie można więc podać zamkniętej listy rodzajów kapelanów. Na przykład można by wspomnieć o kapelanach wojskowych⁵², czy – za kan. 568 – o kapelanach dla emigrantów⁵³, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróż morską. Kanon 566 § 2 traktuje z kolei o kapelanach w szpitalach i więzieniach, natomiast kan. 813 wskazuje na kapelanów uniwersyteckich⁵⁴. Papieska Rada Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych „świadczy pomoc w zakresie organizowania w Kościołach partykularnych skutecznego i własnego duszpasterstwa, również przez tworzenie w razie potrzeby odpowiednich struktur duszpasterskich, dla uciekinierów, wygnańców, migrantów, koczowników i cyrkowców”⁵⁵.

W odniesieniu do konkretnych sposobów, jakie w danej diecezji mogą przyjąć struktury duszpasterskie odnośnie do wiernych, którzy nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, dekret Soboru Watykańskiego II o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* mówi: „należy również zadbać o wiernych obcojęzycznych czy to przez kapłanów i parafie z tym samym językiem, czy przez wikariusza biskupiego władającego dobrze daną mową, a nawet wyposażonego w razie potrzeby w godność biskupią, czy ostatecznie w jakiś inny, bardziej odpowiedni sposób” (nr 23).

Co się tyczy kapelanów dla publicznych ośrodków o charakterze cywilnym, takich jak więzienia, szpitale, szkoły, uniwersytety itp. kościelne prawo powszechne nie określa procedury nominacji kapelanów. To prawo partykularne ma za zadanie sprecyzować kwestię powoływania kapelanów, w porozumieniu z władzami cywilnymi, które muszą uwzględniać prawo obywateli do posługi religijnej, do której uprawnienie ma być respektowane w każdym przypadku⁵⁶.

Wreszcie w odniesieniu do powołania kapelana stowarzyszenia publicznego kanony 317 § 1 i 312 § 1 precyzują, że Stolica Święta dla stowarzyszeń powszechnych oraz międzynarodowych, Konferencja Episkopalna dla stowarzyszeń krajowych

52 Zob. kan. 569 KPK i *Constitutio apostolica Spirituali militum curae...*, dz. cyt., art. VII; S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 827; J. Sanchis, *Il diritto fondamentale dei fedeli ai sacramenti...*, dz. cyt., s. 201–202.

53 Zob. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Istruzione Erga migrantes caritas Christi...*, dz. cyt., art. 4–10.

54 Por. E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale...*, dz. cyt., s. 11.

55 Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica Pastor Bonus*, 28.07.1988, art. 150 § 1, AAS 80 (1988), s. 841–912.

56 Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1368.

oraz biskup diecezjalny dla stowarzyszeń diecezjalnych są kompetentni do mianowania dla nich kapelanów, chyba że ich statuty stanowią inaczej. Odmienny jest sposób postępowania, jeśli prywatne stowarzyszenie wiernych życzy sobie doradcę duchowego, ponieważ, zgodnie z kan. 324 § 2 „może sobie swobodnie dobrać duchowego doradcę spośród kapłanów pełniących zgodnie z przepisem prawa posługę w diecezji, potrzebuje on jednak zatwierdzenia ordynariusza miejsca”⁵⁷.

Istnieje także urząd kapelana Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza mianowanego przez biskupa diecezjalnego w celu zapewnienia opieki duchowej ludziom morza; jest wskazane, by w miarę możliwości pełnił on swoją posługę na stałe⁵⁸. Istnieje urząd kapelana lotnictwa cywilnego, który w tym środowisku tworzy duszpasterstwo wraz, w miarę potrzeby, z jednym lub kilkoma duszpasterzami i/lub asystentami, wspomaganymi przez jednego lub kilku duszpasterzy i współpracowników lub asystentów służby socjalnej i administracyjnej⁵⁹.

Dokument Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Orientamenti per una pastorale degli zingari* przewiduje utworzenie urzędu kapelana-misjonarza Cyganów, który to urząd wymaga od jego tytulariusza odpowiednich kwalifikacji i specyficznego przygotowania⁶⁰. Dekret Papieskiej Komisji ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Pro materna* wylicza ponadto kapelanów: nomadów, cyrkowców i podróżnych kupców trudniących się handlem obwoźnym, turystów i pielgrzymów⁶¹.

Autorzy *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* piszą, że biskup „świadomy tego, jakie są aktualne potrzeby związane z formacją dziewic konsekrowanych – które [potrzeby] przecież nie są mniejsze niż w przypadku mężczyzn – przydziela im kapelanów i spowiedników z grona najlepszych

57 E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1368–1369.

58 Zob. Giovanni Paolo II, *Lettera apostolica motu proprio Stella maris...*, dz. cyt., nr IV–VIII. Por. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., s. 250–251.

59 Zob. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Direttive per la Pastorale Cattolica dell'Aviazione Civile*, 15.03.1995, nr 44, Città del Vaticano 1995. Por. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., s. 251–252.

60 Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Orientamenti per una pastorale degli zingari*, 8.12.2005, nr 93–95, „*Ius Ecclesiae*” 18 (2006), s. 811–826. Dokument ten „choć się do Cyganów, jest równie ważny, *mutatis mutandis*, dla innych grup koczowniczych, którzy mają podobne warunki życia” (*Orientamenti per una pastorale degli zingari*. Presentazione). Por. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., s. 253.

61 Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratorum Atque Itinerantium Cura, *Decreto Pro materna*, 19.03.1982, nr I, AAS 74 (1982), s. 742–745.

i tych, którzy dobrze znają życie konsekrowane oraz wyróżniają się pobożnością, zdrowym nauczaniem, duchem misyjnym i ekumenicznym”⁶². Ten sam dokument postanawia, że dla zapewnienia troski duszpasterskiej oraz ogarnięcia apostołatem jednorodnych grup rozproszonych w granicach diecezji biskup może erygować parafię personalną lub mianować kapelanów spośród odpowiednio przygotowanych kapłanów, przyznając im niezbędne uprawnienia⁶³, jak również wspomina o kapelanach szpitalnych i kapelanach szkół⁶⁴.

Z kolei *Dyrektorium ekumeniczne* z 25 marca 1993 roku potwierdza istnienie urzędu kapelanów akademickich, którzy w wypełnianiu swych obowiązków winni mieć na uwadze aspekt ekumeniczny ich duszpasterstwa m.in. przez organizowanie pewnych inicjatyw w duchu ekumenicznym⁶⁵. Wreszcie *Orientamenti per la pastorale della strada* wskazują na kapelanów wiernych będących „w drodze” (korzystających z dróg). Kapłani ci wykonują swoje zadania wobec przewoźników i ich rodzin, członków klubów motocyklowych, biorących udział w różnego rodzaju rajdach. Współpracują oni z kapelanami policji drogowej i szkołami nauki jazdy⁶⁶.

W świetle wytycznych *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie* w systemie prawnoduszpasterskim Kościoła przewiduje się istnienie kapelanów pracujących w duszpasterstwie wśród uchodźców i przymusowych przesiedleńców, czy to w obozach, czy – coraz częściej – w obszarach miejskich⁶⁷.

Ważnym komponentem definicji prawniczej kapelana jest stwierdzenie, iż kapłanowi temu powierza się przynajmniej częściowo stałą troską pasterską o jakąś

62 Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi*, 22.02.2004, nr 104, Città del Vaticano 2004; tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 [dalej: AS].

63 Zob. AS, nr 207 b.

64 Zob. AS, nr 218.

65 Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam, *Directoire pour l'application des principes et des Normes sur l'Oecuménisme*, 25.03.1993, nr 89h, AAS 85 (1993), s. 1039–1119; tekst polski: Papieska Rada ds. Spraw Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, 25.03.1993, „Communio”. Wersja polska 14 (1994) nr 2, s. 3–93.

66 Zob. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Orientamenti per la pastorale della strada*, 24.05.2007, nr 82, Città del Vaticano 1995.

67 Pontificio Consiglio della Pastorale Per i Migranti e gli Itineranti, Pontificio Consiglio Cor Unum, *Accogliere Cristo nei rifugiati e nelle persone forzatamente sradicate. Orientamenti pastorali*, 6.06.2013, nr 89–90, 113, 116, Città del Vaticano 2013; tekst polski: Papieska Rada ds. Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Papieska Rada Cor Unum, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych. Wytyczne duszpasterskie*, Watykan 2013.

wspólnotę lub specjalny zespół wiernych. Dlaczego mówi się o duszpasterstwie „przynajmniej częściowym”? Ponieważ zadania kapelana wobec wiernych mu powierzonych są często ograniczone. Przede wszystkim jest ono ograniczone do konkretnych funkcji: kapelan świeckiego instytutu zakonnego ma tylko za zadanie spełnianie funkcji liturgicznych i, jak stwierdzono w kan. 567 § 2 „nie wolno mu [...] mieszać się do zarządu wewnętrznego instytutu”. Analogicznie można powiedzieć w odniesieniu do asystenta kościelnego lub kapelana stowarzyszenia wiernych niekлерyckich: ci kapłani z reguły nie mogą być odpowiedzialni za zarządzanie stowarzyszeniem⁶⁸. Kapelan jest także w wypełnianiu duszpasterstwa ograniczony w czasie: tak jest w przypadku kapelana na lotniskach, który ma tylko sporadyczne relacje z wiernymi będącymi w podróży, lub kapelana na statkach, który towarzyszy wiernym tylko w czasie ich podróży na morzu. Innym przykładem może być kapelan szpitala lub studentów, ponieważ sytuacja chorych i studentów jest zazwyczaj tymczasowa i nie pozostawia wiernych poza zwykłą duszpasterską opieką parafialną. Kolejna „odmienność” duszpasterstwa kapelana może wynikać z faktu, że powierzeni mu wierni pozostają (a przynajmniej mają możliwość) pod opieką duszpasterską innych kapłanów. Migranci np. mogą swobodnie zwracać się zarówno do kapelana-misjonarza własnego języka, jak i do miejscowego proboszcza, ponieważ władza misjonarza jest kumulatywna z władzą proboszcza⁶⁹; to samo dotyczy ordynariusza i kapelanów wojskowych, których władza jest wykonywana wspólnie z biskupem diecezjalnym i proboszczem terytorialnym⁷⁰.

Eduardo Baura jest zdania, że możliwość utworzenia urzędu kapelana przynajmniej dla „częściowej stałej troski pasterskiej” jasno wskazuje, że duchowe potrzeby pewnych wiernych mogą dotyczyć tylko niektórych aspektów ich życia chrześcijańskiego, podczas gdy inni mogą być całkowicie zadowoleni z posługi, jaką otrzymują w parafii (należy przypomnieć, że to, co wyróżnia urząd kapelana, to fakt, że powierzona mu misja duszpasterska jest wspólna z posłannictwem proboszcza terytorialnego i ma charakter specjalistyczny)⁷¹.

---

68 Zob. kan. 317 § 3.

69 Zob. Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, Istruzione *Erga migrantes caritas Christi...*, dz. cyt., art. 7 § 2.

70 Zob. *Constitutio apostolica Spirituali militum curae...*, dz. cyt., nr IV. 3, VII. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 152-153.

71 Zob. E. Baura, *La cura pastorale extraparrocchiale...*, dz. cyt., s. 16 i 18. Por. J. Sanchis, *La estructuración jurídica de la pastoral especializada...*, dz. cyt., s. 157.

2. Uprawnienia i obowiązki kapelana

Prawodawca kodeksowy stoi na stanowisku, że konieczne jest zapewnienie kapelanowi wszystkich uprawnień wymaganych do właściwego sprawowania powierzonej mu działalności duszpasterskiej⁷². Jest to ogólna zasada, którą należy sprecyzować w zależności od szczególnych potrzeb wspólnoty lub grupy, której służy kapelan, i od konkretnych okoliczności⁷³. Kanon 566 § 1 używa słowa *oportet* (łac. *oportere*). Wyraz *oportet* oznacza: „należy, potrzeba, wypada, powinno się”⁷⁴. Przywołany kanon ustala minimalny zakres uprawnień, wspólny dla wszystkich kapelanów *vi officii* (z urzędu), niezależnie od faktu, że także inne teksty kodeksowe (czy pozakodeksowe) przypisują kolejne, specyficzne kompetencje odpowiadające określonemu typowi kapelanów. Po raz pierwszy w historii prawodawstwa kościelnego prawo powszechne (KPK) określa minimalne kompetencje wspólne dla wszystkich kapelanów, czego nie spotykało się ani w KPK z 1917 roku, ani w normach papieskich wydanych przed promulgacją aktualnego KPK, które zawsze określały konkretne uprawnienia poszczególnych rodzajów kapelanów, nie ustanawiając jednak minimalnego wspólnego zakresu kompetencji właściwych wszystkim kapelanom, jak to czyni § 1 kan. 566⁷⁵. Określenie kompetencji wspólnych wszystkim kapelanom jest wyrazem duszpasterskiego wymiaru obowiązującego kodeksu, który to wymiar prawodawca zdecydowanie przyznaje również urzędowi kapelana. Zgodnie z tym kan. 566 § 1 określa uprawnienia, które z racji pełnionej funkcji odpowiadają

⁷² Zob. kan. 566 § 1.

⁷³ Klauzula wprowadzająca do kan. 566 § 1 sankcjonuje ważną zasadę: „Kapelan winien być wyposażony we wszystkie uprawnienia, których wymaga właściwe sprawowanie troski pasterskiej”. Stwierdzając stanowczo konieczność zapewnienia kapelanowi wymaganych uprawnień, prawodawca kodeksowy jednocześnie potwierdza obowiązek właściwej władzy kościelnej – zapewnienia odpowiednich uprawnień – a jednocześnie prawo kapelana – lub, bardziej ogólnie rzecz biorąc, wspólnoty, która stanowi kapelanę – do posiadania takich uprawnień przez wymienionego kapłana. Rodzaj i liczba uprawnień kapelana jest ograniczona i wynika z faktu, że stają się one konieczne tylko dlatego, że są wymagane przez zleconą opiekę duszpasterską. Por. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., s. 246.

⁷⁴ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992, s. 468. Zob. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 2, Napoli 1988, s. 662. 1) „Generalnie każdy kapelan jest wyposażony we wszystkie uprawnienia (*facultates*), właściwe do sprawowania przez niego opieki duszpasterskiej względem powierzonej mu specjalnej wspólnoty lub grupy wiernych” (J. Krukowski, *Komentarz do kan. 564-572...*, dz. cyt., s. 475).

⁷⁵ Źródła kan. 566 podaje dokładnie m.in. D. Salvatori, *Le facultà dei cappellani...*, dz. cyt., przypis nr 1, s. 241.

każdemu kapelanowi, z wyjątkiem tych, które mogą być przyznane na podstawie kodeksu, czy też na mocy prawa partykularnego lub specjalnego upoważnienia (delegacji) niektórym rodzajom kapelanów⁷⁶. Kanon 566 ustala, że każdemu kapelanowi na mocy powierzonego mu urzędu przysługują następujące uprawnienia:

- do spowiadania wiernych powierzonych jego trosce pastoralnej. Warto zauważyć, że zgodnie z kan. 967 § 2 kodeksu oznacza to również możliwość słuchania spowiedzi na całym świecie, chyba że w poszczególnym przypadku sprzeciwiłby się temu ordynariusz miejsca;
- uprawnienie do głoszenia słowa Bożego wiernym, których mu powierzono – które jest jednocześnie jego specyficznym obowiązkiem. Kanon 764 daje prezbiterom i diakonom władzę przepowiadania wszędzie, za domyślną przynajmniej zgodą rektora kościoła, chyba że ta władza została ograniczona lub odwołana przez kompetentnego ordynariusza, albo na podstawie prawa partykularnego jest wymagane wyraźne zezwolenie. Kapelan w korzystaniu z tego prawa jest bardziej ograniczony ze względu na konkretną misję kanoniczną i wynikające z niej prawa i obowiązki (ma przepowiadać słowo Boże określonej wspólnoty lub specjalnemu zespołowi wiernych, uwzględniając ich potrzeby i uwarunkowania)⁷⁷;
- do udzielania wiernym Wiatyku i sakramentu namaszczenia chorych. Kanony 911 i 1003 § 2 upoważniają każdego kapłana do administrowania tymi aktami w razie konieczności. Kapelan został posłany, na mocy swojego urzędu, do niektórych wiernych z obowiązkiem udzielenia im tych posług. Jest więc bardziej ograniczony w stosunku do innych duszpasterzy, zwłaszcza proboszczów i wikariuszy parafialnych. Prezbiter jako kapelan udziela Wiatyku i sakramentu namaszczenia w stosunku do powierzonych sobie wiernych, w stosunku do innych nie występuje jako kapelan;
- do udzielania sakramentu bierzmowania tym, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci na mocy kan. 566 § 1. Ograniczenie funkcji kapelana występuje także w przypadku udzielania bierzmowania w odniesieniu do osób znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci, którego może udzielać proboszcz, a nawet każdy prezbiter⁷⁸. Prezbiter jako kapelan czyni to w stosunku do powierzonych sobie wiernych, w stosunku do innych nie występuje jako kapelan;

---

⁷⁶ Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1370–1371.

⁷⁷ Zob. kan. 757.

⁷⁸ Kan. 883, nr 3.

- do odprawienia pogrzebu członkom niekleryckich instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego, z reguły we własnym kościele lub kaplicy zgodnie z kan. 1179⁷⁹. Jest to jeden z czterech wyjątków od ogólnej, kodeksowej zasady, która mówi, że pogrzeb odbywa się w parafii zmarłego i zgodnie z kan. 530 nr 5 jego celebrowanie należy do funkcji specjalnie powierzonych proboszczowi.

Porównując uprawnienia przypisane w kan. 566 § 1 wszystkim kapelanom z tymi, które są przyznane przez kan. 530 proboszczom, dostrzega się, że każdy z tych urzędów, ustanowionych do sprawowania opieki nad duszami ma swoje własne obowiązki i prawa. Z jednej strony to, co mówi się ogólnie o urzędzie kapelana w kan. 566 § 1, nie odnosi się w takim samym sensie do wszystkich kapelanów, ponieważ niektórzy z nich, jak ci ukazani w kan. 568 i 569, są zrównani z proboszczami i mogą wykonywać, we własnym zakresie, wszystkie funkcje parafialne zawarte w kan. 530. Z drugiej strony kapelani, o których mowa w kan. 566 § 2, posiadają uprawnienia, które jako takie nie zostały przyznane proboszczom⁸⁰. Jednakże kapelanowi, który nie jest zrównany z proboszczem, prawo partykularne czy dekret nominacyjny może przyznać kompetencje proboszczowskie z kan. 530⁸¹.

Na mocy kan. 566 § 2 w szpitalach, więzieniach i na okrętach podczas podróży morskich, z powodu trudności w przemieszczaniu się, kapelani mają *ipso iure* władzę do zwalniania z cenzur *latae sententiae*⁸² niezarezerwowanych⁸³ i niezadeklarowanych, którą mogą wykonywać tylko w tych miejscach, z zachowaniem w mocy kan. 976 („Każdy kapłan, chociaż nie ma upoważnienia do spowiadania, ważnie i godziwie rozgrzesza jakichkolwiek penitentów znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci z wszelkich cenzur i grzechów, nawet gdy jest obecny kapłan upoważniony”). Mogą oni zwolnić z tych kar nawet poza niebezpieczeństwem śmierci. Takie uprawnienia, które nie zostały przyznane nawet proboszczom czy dziekanom, są uzasadnione szczególnymi okolicznościami, w jakich działają kapelani. Chociaż nie jest to wyraźnie powiedziane, dyspozycja kan. 566 § 2 dotycząca się rozgrzeszania z cenzur wiążących mocą samego prawa, ale niezarezerwowanych i niezadeklarowanych, odnosi się do obszaru wewnętrznego sakramentalnego,

⁷⁹ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 564-572...*, dz. cyt., s. 475; E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1371; S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 828-829.

⁸⁰ Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1372.

⁸¹ Por. G. Read, *Commentary to can. 564-572...*, dz. cyt., s. 311.

⁸² Zob. kan. 1314 i 1318.

⁸³ Zob. kan. 1354 § 3, 1367, 1370 § 1, 1378 § 1, 1382, 1388 § 1.

do tego bowiem zakresu należy wspomniane uprawnienie rozgrzeszania, jakie mają kapelani. Jest to upoważnienie bardzo podobne do przyznanego w kan. 508 kanonikowi penitencjarzowi, które mając ten sam cel, jest w przypadku kanonika wykonywane w odniesieniu szerszego terytorium, jakim jest diecezja⁸⁴.

Porównując uprawnienie kapelana w szpitalach, więzieniach i podczas morskiej podróży (rozgrzeszanie z cenzur wiążących mocą samego prawa, ale niezarezerwowanych i niezdeklarowanych), ze sformułowaniem z kan. 976 („każdy kapłan, chociaż nie ma upoważnienia do spowiadania, ważnie i godziwie rozgrzesza jakichkolwiek penitentów znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci z wszelkich cenzur i grzechów, nawet gdy jest obecny kapłan upoważniony”), można łatwo stwierdzić, że tekst kodeksowy przypisuje uprawnienia o znacznie szerszym zakresie zastosowania wszystkim kapłanom niż w przypadku kapelanów, o których mowa w kan. 566 § 2: każdy bowiem kapłan w niebezpieczeństwie śmierci może uwolnić od jakiegokolwiek cenzury i grzechu, bez żadnego ograniczenia materialnego. Stąd słusznie pyta Eloy Tejero: „czy można znaleźć jakąś rację wyjaśniającą większy zakres uprawnień przypisywany «każdemu kapłanowi, chociaż nawet nie ma upoważnienia do spowiadania» (kan. 976) w stosunku do tego, co przyznano w kan. 566 § 2 kapelanom szpitali, więzień i podróży morskich?”⁸⁵.

Zaskakujące jest jednak to, że władza zwalniania z cenzur *latae sententiae* niezarezerwowanych i niezadeklarowanych nie została w obowiązującym kodeksie przyznana na czas podróży lotniczych, tym bardziej, że jeśli chodzi o słuchanie spowiedzi, to uprawnienia udzielone przez kan. 883 kodeksu z 1917 roku kapłanom podczas podróży morskiej zostały rozszerzone przez Piusa XII w motu proprio *Animarum studio compulsi* z 16 grudnia 1947 roku⁸⁶ na kapłanów, którzy „odbywają podróż samolotem”⁸⁷. Pozostaje jednak w mocy (także na czas podróży lotniczej) kan. 976, według którego „każdy kapłan, chociaż nie ma upoważnienia do spowiadania, ważnie i godziwie rozgrzesza jakichkolwiek penitentów znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci z wszelkich cenzur i grzechów, nawet gdy jest obecny kapłan upoważniony”⁸⁸.

---

84 Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1372.

85 E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1372.

86 Pius PP. XII, *Motu proprio Animarum studio compulsi*, 16.12.1947, AAS 40 (1948), s. 17.

87 Zob. P. Majer, *Ślub na pokładzie statku lub samolotu: problem kanonicznej formy zawarcia małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 8 (14) (2003), s. 73–74.

88 L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico...*, dz. cyt., s. 663.

Jeśli chodzi o możliwość zwalniania z cenzur przez kapelana w szpitalach, więzieniach i podczas morskiej podróży należy ponadto zauważyć, że korzystanie z tego uprawnienia jest możliwe w odniesieniu do każdego wiernego, który znajduje się w jednym z trzech wyżej wymienionych miejsc, a nie tylko w odniesieniu do wiernych wyraźnie powierzonych duszpasterstwu kapelana (kanon faktycznie nie wprowadza bowiem żadnych ograniczeń, w przeciwieństwie do tego, co przewiduje kan. 508 w odniesieniu do podobnego zakresu kanonika penitencjarza) oraz, że wspomniane uprawnienie może zostać przekazane innym kapłanom, gdyż delegowanie zadań nie jest w kan. 566 § 2 wyraźnie zakazane (jak ma to miejsce w przypadku kanonika penitencjarza z kan. 508). Należy bowiem pamiętać, że zwyczajną władzę wykonawczą i prawo do zwalniania z cenzur związaną z urzędem kapelana należy interpretować szeroko⁸⁹.

Wypada nadto dodać, że uprawnienia przyznane kapelanom przez kan. 566 nie muszą być jedynymi; inne, jak ustala kan. 566 § 1, mogą być „przyznane przez prawo partykularne lub specjalną delegację”. Przytoczone wyrażenie z kan. 566 § 1 jest jednak niekompletne. Nie mówi ono w rzeczywistości, jak to czyni kan. 564, o „postanowieniach prawa powszechnego” (przed i pocodeksowego), które może również ustanawiać, a właściwie ustala szczególne upoważnienia dla kapelanów. Tak jest w przypadku dekretu *Pro materna* Papieskiej Komisji ds. Duszpasterstwa Migracji i Turystyki z dnia 19 marca 1982 roku, który przyznaje szereg kompetencji kapelanom migrantów, marynarzy, nomadów, turystów, pielgrzymów, pracowników lotnisk i podróżujących na pokładach samolotów, zajmujących się handlem obwoźnym⁹⁰.

Prawo partykularne może z kolei przyznawać inne uprawnienia kapelanom, a nawet dostosowywać te już im przypisane do uwarunkowań lokalnych. Zasadniczo prawo partykularne konkretyzuje się w przepisach, przez które biskup tworzy określony urząd zgodnie z kan. 145 § 2: np. urząd kapelana szpitalnego czy więziennego. W tym przypadku w dekrecie biskupim, przy uwzględnieniu przepisów kodeksu i ewentualnych innych ustaw specjalnych o charakterze powszechnym, byłyby określone konkretnie wspólne obowiązki, prawa i kompetencje kapelanów szpitali czy więzień istniejących w diecezji. Inne upoważnienia mogłyby zostać przydzielone dekretem, na mocy którego właściwy organ tworzy i zarazem powierza

---

⁸⁹ Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 150.

⁹⁰ W świetle zasad ustalonych w kan. 6 § 1 KPK wydaje się jasne, że dekret *Pro materna*, podobnie jak inne przepisy dotyczące kapelanów różnych kategorii wiernych, wraz z promulgacją nowego kodeksu należy uznać za nadal obowiązujące. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 150.

urząd⁹¹: na przykład poprzez dekret nominacyjny kapelana dla koczowników obecnych w diecezji (ta możliwość nie jest wspomniana wyraźnie w kan. 566); lub wreszcie poprzez „specjalną delegację”: w tym przypadku udzielenie jednego lub więcej uprawnień niezwiązanych z urzędem (nawiasem mówiąc: władza jest delegowana, „gdy zostaje udzielona samej osobie, nie z racji urzędu”: kan. 131 § 1) i nadanych dla sytuacji szczególnych⁹².

Wydaje się, że kapłani, którzy zastępują kapelanów, a także prezbiterzy, którym powierzona została opieka nad pewną kategorią wiernych, zrównani z proboszczami, a nawet mianowani proboszczami, również mogą korzystać z uprawnień przyznanych kapelanom. Zastępca kapelana, jeśli rzeczywiście zastępuje go w całej opiece duszpasterskiej wobec określonej grupy wiernych, jest „kapelanem pod każdym względem”, także w odniesieniu do uprawnień. Potwierdza to dekret *Pro materna* w nr 8, w którym stwierdza się: „tymi samymi uprawnieniami cieszy się kapłan, który w przypadku nieobecności lub mającego przeszkodę kapelana, zostaje należycie powołany na jego miejsce”⁹³.

Do kapelana należy sprawowanie liturgii lub kierowanie czynnościami liturgicznymi. Nie wolno mu jednak mieszać się bezpośrednio czy pośrednio do wewnętrznego zarządu instytutu⁹⁴. Chodzi tu o kapelana domu laickiego instytutu zakonnego⁹⁵. Ten obowiązek kapelana jest zrozumiały, gdyż kodeks gwarantuje każdemu instytutowi zakonnemu prawdziwą autonomię życia i obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest przestrzeganie tego obowiązku nawet w instytutach na prawie diecezjalnym⁹⁶. W domach świeckich instytutów zakonnych kapelan zostaje bowiem ustanowiony wyłącznie do celów liturgicznych (celebrowanie liturgii

---

91 Zob. kan. 145 § 2.

92 Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 150–151. W jakim sensie mówi się o „specjalnej delegacji”? Pojęcie to może być po prostu podkreśleniem specyfiki i wyjątkowości nadanych uprawnień (por. np. kan. 403 § 2 i 3, które mówią o biskupie pomocniczym i biskupie koadiutorze biskupa diecezjalnego ustanowionych „w poważniejszych okolicznościach” i „wypożyczonych w specjalne uprawnienia”) albo być terminem przeciwstawnym do delegacji ogólnej. W przypadku delegacji specjalnej, by była ona ważna, wymaga się, by została przekazana określonym osobom w sposób wyraźny, do określonego przypadków, jak to podkreślono, w odniesieniu do małżeństwa w kan. 1111 § 2. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 151.

93 Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratorum Atque Itinerantium Cura, Decreto *Pro materna*, dz. cyt., nr 8. Por. C. Redaelli, *Una particolare forma di cura pastorale...*, dz. cyt., s. 151; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, dz. cyt., s. 291.

94 Zob. kan. 567 § 2.

95 Zob. kan. 567 § 1.

96 Zob. kan. 586, 593, 594.

lub kierowanie funkcjami liturgicznymi), a nie w celu prowadzenia wewnętrznej formacji zakonników⁹⁷.

Siły zbrojne w każdym kraju tworzą wspólnotę o bardzo szczególnych potrzebach i problemach. Pełnienie służby wojskowej wiąże się z bardzo specyficznymi okolicznościami życia, które utrudniają wypełnianie i otrzymywanie zwyczajnych posług duszpasterskich, stąd jest zrozumiałe, że duszpasterstwo wojskowe od wielu stuleci pełniło wyspecjalizowaną rolę. Kanon 569 nie podaje jednak cech charakterystycznych systemu duszpasterstwa wojskowego, aby nie zmieniać dotychczasowych zwyczajów Kościołów partykularnych w różnych krajach. W związku z tym, zgodnie z kan. 451 § 3 KPK z 1917 roku, kan. 569 odsyła w tej kwestii do odpowiednich ustaw specjalnych.

Specjalne ustawy wspomniane w kan. 569 oznaczają konstytucje apostolską *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 roku (a więc po promulgacji kodeksu)⁹⁸ oraz statuty zatwierdzone przez Stolicę Apostolską dla każdego kraju lub regionu⁹⁹. Według przywołanej konstytucji kapłani, którzy w ordynariacie wojskowym utworzonym przez Stolicę Apostolską, zostali mianowani przez ordynariusza wojskowego kapelanami, mają na określonym terytorium i wobec powierzonych im osób uprawnienia i obowiązki proboszczów, chyba że z natury rzeczy albo ze statutów partykularnych wynika co innego. Jednakże osoby należące do tegoż ordynariatu pozostają ściśle związane także z Kościołem partykularnym, do którego należą z tytułu zamieszkania lub obrządku¹⁰⁰.

Według kan. 571 „w wykonywaniu swojego pasterskiego zadania kapelan powinien utrzymywać należyty kontakt z proboszczem”. Dyspozycja tego kanonu dotyczy kapelana wyposażonego w określone zadania duszpasterskie, które w stopniu ograniczonym obejmują teren części lub całej parafii, np. kapelana emigrantów i uchodźców¹⁰¹. Wykonywanie takich zadań przez kapelana może spowodować konflikty z proboszczem. Dlatego konieczne jest utrzymanie należytego kontaktu kapelana (to jest jego obowiązek prawny) z proboszczem w celu zachowania ducha

---

97 Por. G. Read, *Commentary to can. 564–572...*, dz. cyt., s. 311.

98 „Decyzja ta (promulgowania konstytucji apostolskiej *Spirituali militum curae*) wiąże się z Soborem Watykańskim II, który otworzył drogę duszpasterstwu specjalistycznym, lepiej dostosowanym do konkretnych potrzeb” (Constitutio apostolica *Spirituali militum curae...*, dz. cyt., *Praefatio*).

99 Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1382; G. Read, *Commentary to can. 564–572...*, dz. cyt., s. 311.

100 Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, dz. cyt., s. 291.

101 Zob. kan. 568.

jedności i współpracy. Proboszcz jest bowiem koordynatorem pracy duszpasterskiej na terenie całej parafii¹⁰². Zadanie kapelana ma przecież na celu troskę o szczególne potrzeby niektórych wiernych. Nigdy jednak nie może być rozumiane jako wyzwanie czy kwestionowanie prawowitego autorytetu lub roli proboszcza. Stąd to na kapelana prawo nakłada obowiązek koordynowania swojej posługi w taki sposób, aby nie kolidowała z obowiązkami proboszcza. Kapelan winien zawsze rozumieć swoją misję jako uzupełniającą lub komplementarną wobec roli proboszcza: pod żadnym względem nie może być postrzegany jako jego konkurent¹⁰³. Relacja kapelana z proboszczem nie może być usytuowana wyłącznie w subiektywnej sferze wzajemnych relacji uczuciowych; konieczna jest zarówno wymiana informacji o osobach, celach, jak i metodach duszpasterskich. Należy przy tym pamiętać, że obecne prawo często rozważa duszpasterską odpowiedzialność obydwu tych kapłanów jako kompetencję o charakterze kumulatywnym, która wymaga jedności tych, którzy dążą do tego samego celu¹⁰⁴.

3. Zwolnienie kapelana

Kanon 572 postanawia, że gdy idzie o usunięcie kapelana, należy zachować przepisy kan. 563; oznacza to, że sposób postępowania jest taki sam, jak przy zwolnieniu rektora kościoła. Ze swobodnym mianowaniem kapelana przez ordynariusza miejsca wiąże się jego swobodne odwołanie, o którym mówi kan. 563: są to dwa typowe akty decyzji *ad nutum*. Według kan. 563 ordynariusz miejsca może – zgodnie z własnym osądem – z słusznej przyczyny usunąć kapelana, chociażby był przez innych wybrany lub prezentowany, z zachowaniem przepisu kan. 682 § 2¹⁰⁵. Tak więc odnośnie do usunięcia kapelana z urzędu obowiązują zasady określone w „normach ogólnych”¹⁰⁶. Ponadto kan. 563 stanowi, że ordynariusz miejscowy (niekoniecznie

---

¹⁰² Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 564–572...*, dz. cyt., s. 478.

¹⁰³ Por. G. Read, *Commentary to can. 564–572...*, dz. cyt., s. 313.

¹⁰⁴ Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1385.

¹⁰⁵ Fakt, że został on zatwierdzony lub ustanowiony na mocy prawa wyboru lub prezentacji nie daje rektorowi kościoła większej stabilności. Ordynariusz miejscowy nie jest zobowiązany do przestrzegania określonej procedury odwołania wybranego lub prezentowanego rektora. Por. R. Pagé, *Comentario al can. 563*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, dz. cyt., s. 1359.

¹⁰⁶ Zob. kan. 184–186. Chodzi nie tylko o usunięcie, ale i o inne sposoby zwolnienia kapelana z urzędu np. przeniesienie.

biskup diecezjalny) może usunąć kapelana z urzędu, jeżeli zaistnieje „słuszna przyczyna”, także wówczas, gdy był on przez jakieś gremium wybrany lub prezentowany. Jeżeli chodzi o kapelana będącego zakonnikiem, to może on być usunięty również przez swego przełożonego, pod warunkiem że między przełożonym a ordynariuszem nastąpi w tej sprawie wymiana informacji¹⁰⁷. Należy pamiętać, że do usunięcia kapelana nie jest potrzebna poważna przyczyna, wystarczy słuszna¹⁰⁸. Dekret usunięcia, by osiągnął skutek, ma być przekazany na piśmie¹⁰⁹. Trzeba dodać, że rekurs hierarchiczny przeciw usunięciu kapelana jest możliwy zgodnie z warunkami ustalonymi w kan. 1732–1739.

Wypada przypomnieć, że jeśli kompetentna władza dekretem usuwa kogoś z urzędu, który był podstawą jego utrzymania, to winna zatroszczyć się o zabezpieczenie usuniętemu utrzymania przez odpowiedni czas, chyba że zaradzono temu w inny sposób¹¹⁰. Przepis ten nie ma jednak zastosowania do przypadków wydalenia na mocy samego prawa, o których mowa w kan. 194¹¹¹.

4. Podsumowanie

Jedną z nowości obecnego Kodeksu prawa kanonicznego jest kompleksowe, choć związane i ramowe potraktowanie urzędu kapelanów.

Zgodnie z treścią kan. 564 „Kapelanem jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego”.

Organem kompetentnym do mianowania kapelana jest ordynariusz miejsca, a więc nie tylko biskup diecezjalny, ale również wikariusz generalny i wikariusz biskupi, chyba że prawo przyznaje komuś specjalne uprawnienia dotyczące wyboru lub prezentacji.

¹⁰⁷ Zob. kan. 682 § 2. Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 556–563*, dz. cyt., s. 472–473.

¹⁰⁸ Przy zwalnianiu kapelana trzeba brać pod uwagę kan. 193 § 1: „z urzędu nadanego komuś na czas nieokreślony nie można go usunąć, chyba że na skutek poważnych przyczyn oraz z zachowaniem sposobu postępowania określonego prawem”. Co więcej, trzeba brać pod uwagę, że „to samo ma zastosowanie, gdy ktoś ma być usunięty z urzędu nadanego mu na określony czas, ale przed upływem tego okresu” (kan. 193 § 2).

¹⁰⁹ Zob. kan. 193 § 4.

¹¹⁰ Zob. kan. 195.

¹¹¹ Por. E. Tejero, *Comentario al can. 564...*, dz. cyt., s. 1386. S. Álvarez, *Capellán...*, dz. cyt., s. 828.

Prawo kanoniczne wyraźnie artykułuje odmienność funkcji rektora kościoła od urzędu proboszcza i kapelana, która polega na tym, że rektor ogranicza swoją funkcję do powierzonego mu kościoła, podczas gdy proboszcz i kapelan realizują bardziej złożoną pracę duszpasterską (*cura pastoralis*) na rzecz konkretnej wspólnoty czy grupy wiernych.

Powierzenie opieki duszpasterskiej kapelanowi musi odnosić się do konkretnej wspólnoty lub określonego specjalnego zespołu wiernych.

Prawodawca kodeksowy stoi na stanowisku, że konieczne jest zapewnienie kapelanowi wszystkich uprawnień wymaganych do właściwego sprawowania powierzonej mu opieki duszpasterskiej. W kan. 566 § 1 ustala minimalny zakres uprawnień, wspólny dla wszystkich kapelanów *vi officii* (z urzędu), niezależnie od faktu, że także inne teksty kodeksowe (czy pozakodeksowe) przypisują kolejne, specyficzne kompetencje odpowiadające określonemu typowi kapelanów.

Według kan. 563 ordynariusz miejsca może – zgodnie z własnym osądem – ze słusznej przyczyny usunąć kapelana, chociażby ten był przez innych wybrany lub prezentowany, z zachowaniem przepisu kan. 682 § 2, w którym jest mowa o kapelanie będącym zakonnikiem.

SUMMARY

Chaplaincy in the canonical aspect

The aim of the article is to present chaplaincy in the light of canon law. The first part depicts the concept of a chaplain. The second part elaborates on the chaplain's rights and duties and the third part is dedicated to the dismissal of the chaplain. The article ends with a summary and references.

Keywords: chaplain, faculties, ordinary, diocesan bishop, community

Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym

Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia urzędu kapelana w aspekcie prawa kanonicznego. W jego pierwszej części przedstawiono kwestię pojęcia kapelana. W drugiej części ukazano uprawnienia i obowiązki kapelana, natomiast część trzecia została poświęcona zagadnieniu usunięcia kapelana. Całość artykułu kończy podsumowanie i bibliografia.

Słowa kluczowe: kapelan, uprawnienia, ordynariusz, biskup diecezjalny, wspólnota

---

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. *Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1951.
2. *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
3. *Congregatio pro Clericis et aliae, Instructio „De quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem Ecclesiae de mysterio”*, 15.08.1997, „Acta Apostolicae Sedis” 89 (1997), s. 852–877; tekst polski: „L'Osservatore Romano” wydanie polskie 19 (1998) nr 12, s. 30–40.
4. *Congregazione per il Clero, Istruzione Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*, 4.08.2002, Bologna 2002; tekst polski: *Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002.

Literatura

1. Aymans W., Mörsdorf K., *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997.
2. *The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*, ed. F. Morrissey, London 1999.
3. Chiappetta L., *Il Manuale del parroco. Commento giuridico-pastorale*, Bologna 2015².
4. *Codice di Diritto Canonico commentato. Testo ufficiale latino. Traduzione italiana. Fonti interpretazioni autentiche. Legislazione complementare della Conferenza Episcopale Italiana. Commento*, redazione di Quaderni di diritto ecclesiale, Milano 2001.
5. *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002³.
6. *Commento al Codice di Diritto Canonico*, a cura di P. Pinto, Città del Vaticano 2001².
7. *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*, dir. A. Benlloch Poveda, Valencia 1993.
8. Francia A., *Lo statuto giuridico del rettore di seminario nell'attuale legislazione canonica*, Roma 2007.

9. González Izquierdo J., *Santuario*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, vol. 7, Pamplona 2012, s. 164–167.
10. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1): Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005.
11. Majer P., *Pełnienie przez proboszcza posługi kapelana* „Monitor Prawny Proboszcza” 2013 nr 22, s. 8–11.
12. Malecha P., *Edifici di culto nella legislazione canonica e concordataria in Polonia*, Roma 2000.
13. Mc Kenna K., *Rector de iglesia*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, vol. 6, Pamplona 2012, s. 763–765.
14. *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 3, Hrsg. K. Lüdicke, Essen 1988–2001.
15. Pagé R., *Comentario al can. 563*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002³, s. 1359.
16. Pezzotti L., *I rettori di chiese*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 2 (1989) no. 2, s. 174–180.
17. Pighin B., *Diritto sacramentale*, Venezia 2006.
18. Słowikowska A., *Funkcje specjalnie powierzone proboszczowi*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 25 (2015) nr 28, s. 79–95.